

Підсумовуючи зазначимо, що хоча за дослідженнями деяких аналітиків рівень "тінізації" економіки України наближається до 70 % [3, 4], а у відповідності з нашими даними по суспільному виробництву та промисловості Харківської області він коливається від 40 % до 50 %, ми оцінюємо його як високий, що потребує енергійних дій по виведенню "тіньової" економіки Харківського регіону у формальну сферу.

Тому, враховуючи складність проблеми, сталий характер великих обсягів "тіньових" економічних процесів у регіонах та галузях економіки України, їх загрозливий вплив на економічну безпеку держави, пропонуємо:

1. Розробити державну програму глибокого вивчення проблеми "тіньової" економіки.
2. Для виконання програми на базі існуючих наукових та навчальних закладів створити регіональні центри вивчення проблеми "тіньової" економіки.
3. На основі обласних управлінь статистики створити

систему збору інформації, необхідної для аналізу "тіньових" економічних процесів у регіонах, галузях, на підприємствах.

ЛІТЕРАТУРА

- 1 Харківська область в 2000 році (статистичний щорічник) – Харків: Харк. обл. управл. статистики, 2001. – 483 с.
- 2 Бородюк В., Турчинов О., Приходько Т. Методи розрахунку обсягів тіньової економіки // Економіка України. – 1997. – № 5. – С. 41-52.
- 3 Задорожний Г.В., Іваненко П.О., Тютюнникова С.В. Економічна безпека і тіньова економіка. – Х.: ХІБМ, 1999. – 208 с.
- 4 Золотухин А. Убрать тень // Бизнес. – 2001. – № 13 – С. 13.

Надійшло до редакції 29.06.2003

КОВАЛЕВ Е.В., БАЛКО Е.В. ТЕНДЕНЦИИ "ТЕНЕВОЙ" ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ХАРЬКОВСКОМ РЕГИОНЕ

Проведен анализ "теневых" экономических процессов в общественном производстве и промышленности Харьковской области в 1993-2000 годах, выявлены основные тенденции их развития

***

KOVALEV E.V., BALKO E.V. TENDENCIES OF "SHADOW" ECONOMIC ACTIVITIES IN THE KHARKOV REGION

The analysis of "shadow" economic processes in a social production and the industries of the Kharkov area in 1993-2000 years is carried out, the basic tendencies of their development are revealed.

УДК 368.01

Л.В. НЕЧИПОРУК, канд. екон. наук

Національний університет внутрішніх справ

МІСЦЕ СТРАХУВАННЯ В СИСТЕМІ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ

Представлено аналіз механізму страхування в системі легалізації коштів. З'ясовано, що на страховому ринку України сьогодні залишаються поширеними операції "псевдостраховання" і "псевдоперестраховання". Підкреслено, що на законодавчому рівні необхідно забезпечити максимальну ліквідність капіталу страхових компаній.

Відмивання "брудних" коштів пов'язано з діяльністю організованої злочинності [1].

З легалізацією грошей часто асоціюється і страхування. На сучасному етапі в Україні формується новий напрям досліджень страхових відносин, що знайшло відображення в роботах вчених вітчизняних учених: С. Осадця [2], В. Базилевича [3], Н. Внукової, М. Кляпків. У російській економічній літературі організація страхової справи і технологія страхування вивчалися С. Єфімовим, В. Суховим, В. Шаховим [4], В. Райхером, М. Рейтманом [5], Л. Орланюк-Малицькою

Разом із тим, проблеми оптимізації страхових відносин в умовах транзитивної економіки в теоретичному і методологічному аспектах досліджені недостатньо, чим і обумовлюється вибір теми, цілей, задач, об'єкта даної роботи.

Головна мета дослідження складається у виявленні схем відмивання брудних грошей, що здійснюються з використанням страхових компаній України. Для цього необхідно вирішити наступні задачі: виявити проблеми, що виникають на ринку страхування, які обумовлені недостатньою його капіталізацією; проаналізувати механізм перестраховання, який забезпечує відтік страхового капіталу за межі України. Відповідно до поставленої мети, об'єктом дослідження є український страховий ринок. Предмет дослідження - сукупність суспільних відносин, що складаються між суб'єктами даного ринку в сучасних умовах розвитку економіки України.

Усе вищевикладене визначило застосування в даній роботі методів аналізу і синтезу. Інформаційною базою послужили вітчизняні і закордонні розробки з проблем

функціонування ринку страхових послуг, законодавчі і нормативно-правові документи України, які спрямовані на регулювання процесів легалізації коштів

Страховання - система економічних відносин по захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб при настанні визначених в угоді подій (страхових випадків) за рахунок грошових фондів, сформованих з страхових внесків, що сплачуються страховальниками.

На різні фінансові схеми в Україні приходиться левина частка страхового ринку. Звичайно, є компанії, що завжди займалися саме класичним страховим бізнесом. Але цивілізований страховий ринок почав формуватися в Україні 2-3 роки тому. За останній період його обсяг збільшується щорічно на мільярд гривень. Не став виключенням і 2002 рік: за даними Мініфіну, сума платежів, зібраних страховиками, склала 4,44 млрд грн., у порівнянні з 3,03 млрд грн. у 2001 р. На думку експертів, не всі платежі, що визначили даний показник, були страховими. Фінансові не страхові операції на ринку в загальному обсязі зібраних премій за 2002 рік, за різними оцінками, склали 80-85 %. Велика їх частина сприяла ухилянню від сплати податків і створенню видимості законності одержання доходів.

Страхові схеми та інші елементи псевдостраховання (зворотне медичне страхування чи організація фінансових "схем" для підприємств за допомогою майнового страхування), як правило, не мають на меті формування резервів і не жадають від компаній, що займаються ними, значного власного капіталу. Тому до останнього часу ріст страхових внесків істотно перевищував ріст активів. Більше того, завдяки комісійним страхова компанія могла не хвилюватися з приводу стійкості свого невеликого ризикового портфеля. Але коли він почав різко зростати, ситуація змінилася. Саме тоді з'явився попит на класичне страхування, а не на відмивання грошей під вивіскою страхової фірми.

У 2002 році страхові компанії відчули досить серйозний ріст попиту на реальне страхування, що зумовлюється, по-перше, зростанням доходів громадян, по-друге, збільшенням обсягів банківського кредитування, у тому числі і споживчого, і як наслідок - страхування заставного майна. Крім того, спостерігався і ріст реального попиту від підприємств, що пов'язано зі збільшенням вартості їх основних фондів і поліпшенням соціальної захищеності працівників. Свою роль у збільшенні збору премій відіграло і деяке підвищення тарифів у минулому році. В цілому ж, за оцінками експертів, обсяг класичного ринку виріс приблизно на 20 %, тоді як загальний показник росту становив понад 30 %. Даний феномен пояснюється просто. Найбільшу динаміку продемонстрував торік саме сегмент фінансових схем. Наочним підтвердженням тому служить стабільність виплат, на які в 2002 році прийшлося всього 12 % зібраних платежів (500 млн. грн.).

Ідеальним інструментом відмивання грошей може також бути перестраховання. Перестраховання не є страховою операцією, його відносять до числа фінансових заходів, що припускають перерозподіл між страховими орга-

нізаціями створеного первинного страхового фонду.

Прагнення максимально розподілити ризики, неоднорідність останніх і їхня сумарна величина припускає проведення операцій перестраховання на міжнародному страховому ринку, що обумовлює відтік валюти у виді перестрахових премій. Після терактів у США перестрахові ставки збільшилися, що не сповільнило позначитися на українському ринку. В 2002 р. закордонні перестраховики одержали 75-85 % від сумарної премії українського страхового ринку.

Чи варто заборонити перестраховання на зовнішньому ринку, вважаючи його каналом відтоку капіталу, який таким способом підлягає легалізації? Необхідно розділяти здорові тенденції ринку і нездорові. Роль перестраховання для цих сегментів діаметрально протилежна. Якщо мова йде про реальне страхування, коли страхується, наприклад, авіація, великі майнові комплекси вартістю в десятки мільйонів доларів, то без перестраховання українським страховикам не обійтися. З іншого боку, з перестрахованням пов'язана безліч нелегальних схем перекачування грошей за кордон. З цією проблемою, на нашу думку, треба боротися фіскально.

Зокрема, заслуговує на увагу ініціатива поділу перестраховання на "м'яке" і "тверде", і відповідне його регулювання. "Твердим" перестрахованням називають роботу з перестраховиками-нерезидентами, що мають рейтинг Standart&Poors, наприклад, Munich Re, Swiss re чи Allianz. У цьому випадку зловживання нереальні. "М'яку" частину ринку представляють страховики країн Балтії, Росії, Польщі та ін. Відтік коштів в них з України зазвичай пов'язують з різними тіньовими схемами. І хоча серед російських перестраховиків досить компаній "з ім'ям", ні для кого не секрет, що велика їх кількість "зав'язана" на офшорах. Метою кримінального використання офшорних страхових фірм є, в основному, ухилення від сплати податків, нелегальний експорт капіталу, створення неформальних грошових фондів і відмивання доходів, які отримані злочинним шляхом.

На сьогоднішній день українська держава вирішила боротися з перестрахованням як інструментом виведення грошей зі сфери оподаткування, використовуючи фіскальні методи. Ще в 2000 році висловлювалися пропозиції установити рейтингування перестраховиків і 15 %-ний податок з операцій українських страховиків із нерейтинговими перестраховиками-нерезидентами, до яких найчастіше і відносять "відмиваючі" компанії. При цьому практика роботи з провідними світовими перестраховиками залишилася би незмінною. На думку фахівців багатьох великих компаній, що працюють на нашому ринку, така міра обмежить відтік капіталу за кордон і зробить невігдним використання "фінансових схем", що створюються за допомогою перестраховання.

В той же час визначений "порог надійності", на думку учасників ринку, надмірно завищений і означає відхід з українського ринку багатьох перестраховиків, серед яких чимало компаній з високою репутацією, а відтік капіталу

за кордон не зменшиться. Ще більше ускладняться відносини з перестраховиками, які і так не дуже охоче працюють на малопотужному і малопривабливому, з погляду прибутковості, українському ринку. Крім того, введення податку може відбитися і на вартості страхових послуг тих страхових компаній, що змушені будуть платити податок. Це приведе як мінімум до 15-20 % -го росту цін на страхування.

Слід зауважити, що на сьогоднішній день не обов'язково вводити дуже високий рейтинговий поріг для перестраховиків-нерезидентів. Досить його просто установити на рівні, визначеному фахівцями як "інвестиційний рейтинг". У цьому випадку українські компанії будуть продовжувати працювати на "безподатковій основі" як з ведучими російськими перестраховиками, так і, наприклад, з польськими компаніями. Одним словом, головне сьогодні - виявити сумнівні компанії, імовірність відмивання через які "брудних" грошей найбільша. Тому, на наш погляд, введення податку на перестраховування і рейтингування перестраховиків конче необхідно. Головне, щоб ця по своїй суті гарна ідея не звузила ринок реального страхування.

Здійснений аналіз ролі механізму страхування і перестраховування в легалізації коштів, дозволяє сформулювати наступні висновки:

1. На страховому ринку України сьогодні залишаються поширеними операції "псевдострахування" і "псевдоперестраховування". Це визначається не тільки тим, що певні страховики працюють несумлінно, а й тим, що в Україні не створені макроекономічні умови для позитивних змін в страховій сфері, відсутні надійні інвестиційні інструменти і держгарантії під інвестпроекти, що не дозволяє вигідно розміщати кошти в межах країни. На наш погляд, велику проблему створює і недокапіталізація страхових компаній та недосконалість контролю їх діяльності з боку держави.

2. Залишається дуже малою доля ліквідних активів страховиків. За законом статутний фонд можна "роздути" цінними паперами чи нерухомістю (часто переоціненою), але це не ліквідні активи, і особливо для ринку довгострокового страхування життя вони не годяться. На жаль, новий закон про страхування не підтримав ідею максимальної ліквідності капіталу страхових компаній. З огляду на реальні потреби величина статутних фондів страховиків повинна бути не менш 2-3 млн. євро.

Зміна сформованої ситуації можлива шляхом посилення процесів концентрації і централізації на вітчизняному страховому ринку. Очікується значне підвищення фінансових можливостей вітчизняних страховиків у зв'язку з інтеграційними процесами, що намітилися, на

страховому ринку України.

3. Для визначення "реального обличчя" страхової компанії необхідно переглянути традиції ранжирування страховиків. Сьогодні прийнято виявляти їх рейтинг за розміром зібраних за рік премій або по величині сукупних активів на визначену дату. Однак ці методи неодноразово і безпідставно критикувалися, тому що вони не дозволяють: а) розрізнити компанії, що орієнтуються на обслуговування окремих клієнтів, і універсальних страховиків, які активно працюють на відкритому страховому ринку; б) виявляти компанії, які передають всі зібрані внески далі в перестраховування.

На нашу думку, повноцінно оцінити "якість" страхової компанії, як споживачам страхової послуги, так і контролюючим органам можна тільки шляхом впровадження рейтингової оцінки, що визначалася би як з погляду фінансових (страховими внесками, зібраними компанією за рік по всіх класах бізнесу по прямому страхуванню і перестраховуванню, власними коштами, ліквідними активами, що відповідають страховим резервам компанії по класичних видах страхування), так і об'ємних характеристик (кількістю класів бізнесу, в яких компанією укладено значна кількість договорів, залежністю компанії від окремих клієнтів, числом реально діючих філій).

У протилежному випадку в Україні перестраховування, що є гарантією компенсації збитків для клієнта, буде широко використовуватися для відтоку коштів за кордон в офшорні зони.

В наступних роботах ми передбачаємо визначити засади ефективного розвитку страхового ринку України, до яких належать і подальша інтеграція в міжнародні структури, що обумовлюють світову політику в галузі страхування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандурка А.М., Симов'ян С.В. Україна проти «грязьних» денег: Науч.-практ. пособие. -Харьков: Основа, 2003. -224 с.
2. Страхування: Підручник /Керівник авт. кол. і наук. ред. С.С. Осадець. -К.: КНЕУ. -528 с.
3. Базилевич В.Д. Страховий ринок України. -К.: Товариство "Знання", КОО, 1998. -347 с.
4. Шахов В.В. Страхование. -М.: ЮНИТИ, 2000. -311 с.
5. Страхование дело /Под ред. Л.И. Рейтмана. -М., 1992. -524 с.

Надійшла в редколегію 16.06.2003

НЕЧИПОРУК Л.В. МЕСТО СТРАХОВАНИЯ В СИСТЕМЕ ОТМЫВАНИЯ СРЕДСТВ

Представлен анализ механизма страхования в системе легализации средств. Выяснено, что на страховом рынке Украины сегодня остаются распространенными операции "псевдострахования" и "псевдоперестрахования". Подчеркнуто, что на законодательном уровне необходимо обеспечить максимальную ликвидность капитала страховых компаний.

***

NECHIPORUK L.V. THE PLACE OF INSURANCE IN SYSTEM OF WASHING UP OF MEANS

The analysis of the mechanism of insurance in system of legalization of means is submitted. It is found out, that in the insurance market of Ukraine today there are distributed operations of "pseudo-insurance" and "pseudo-reinsurance". It is underlined, that at a legislative level it is necessary to provide the maximal liquidity of the capital of the insurance companies.

С.В. СИМОВ'ЯН

Акціонерний Східно-Український банк "Грант"

УДК 336.02(73)

ДОСВІД США В ЗДІЙСНЕННІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

Показано, що деякі норми американського законодавства можуть бути використані в українській фінансовій системі, зокрема, Закони США "Про боротьбу з відмиванням грошей" 1986 р. і "Акту Патріота" 2001 р.

Сполучені Штати Америки виділяються з групи розвинених країн, мабуть, найбільш високим рівнем загального економічного добробуту та досконалою нормативно-правовою базою у світі. Законодавство, що відноситься до протидії відмиванню грошей, не є виключенням, адже не випадково саме США виступили головним ініціатором тотальної війни проти легалізації незаконних доходів.

З однієї сторони проблема боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму, з іншого боку – надмірна доларизація світової економіки, що ставить під загрозу стабільність курсу американського долара, викликали необхідність встановлення максимально жорсткого контролю над грошовими потоками як усередині США, так і в усьому світі в цілому. Для досягнення цієї мети влада Сполучених Штатів докладає максимальних зусиль, спрямованих, у першу чергу, на збільшення прозорості відносин у фінансовій системі. І саме тому американська система фінансового моніторингу вважається однією із самих жорстких, і в той же час, однією з найдійовіших у світі.

Разом із тим, практична реалізація заходів для здійснення фінансового моніторингу стала каменем спотикання українських фахівців, що займаються вирішенням проблеми боротьби з відмиванням грошей. З огляду на специфіку українського законодавства, можна стверджувати, що знайти рішення цієї проблеми буде нелегко, оскільки використовувати як еталон закордонну нормативну базу, що стосується здійснення фінансового моніторингу, не видається можливим.

У даній ситуації необхідний детальний аналіз діяльності суб'єктів фінансового моніторингу в розвинених

країнах для створення власної системи розкриття злочинів, пов'язаних із легалізацією злочинних доходів. Виходячи з цієї точки зору, погляди українських фахівців повинні бути звернені, насамперед, у бік американської системи фінансового моніторингу, як однієї з найефективніших у світі.

Дослідженню американського досвіду боротьби з відмиванням грошей вченими і фахівцями завжди приділялася велика увага. Узагальнюючи думки фахівців щодо американського «антилегалізаційного» законодавства, варто привести досить точну і змістовну оцінку В.С. Болотського: «В борьбе с отмыванием доходов от преступной деятельности американцами предпочтение отдано детальной проработке и активному применению мер административных и уголовных репрессий в отношении отмывателей («наркодены»), детализации конфискационных и штрафных процедур, при явной недостаточности иных правовых мер, в первую очередь, в финансовой сфере» [1].

Початок боротьби з легалізацією доходів у США, на думку експертів, датується 1970 роком, коли було прийнято Закон «Про банківську таємницю» (Bank Secrecy Act), відповідно до якого фінансові установи повинні протягом 5 років зберігати облікову документацію про проведені операції. Таким чином, були закладені первинні основи побудови системи фінансового моніторингу в США [2]. І тільки у 1986 році дії, спрямовані на «відмивання» грошей, були юридично класифіковані як злочин тільки з прийняттям закону «Про контроль над відмиванням грошей» (Money Laundering Control Act) [3].

26 жовтня 2001 року, невдовзі після терористичних актів у США, Президент Джордж Буш затвердив ще